

KULTURÁLIS FIGYELŐ

Hárs Ernő: Aranyhíd

Orpheusz, 1997.

Hárs Ernő „őszike” korszakának fontos kötete az *Aranyhíd*, melyben a költő – túl a hetvenen, sőt a hetvenötön – számot vet életével s az elmúlással. A három versciklust (*Feltámadásra várva*, *Őszi hegycsúcsok között*, *Zarándokút*) és egy oldottabb párbeszédese költői művet (*Úrrepülés*) tartalmazó könyvet a mulandóság témájára *rimelő* műfordítások zárják. Mindez így együtt valóban képet ad Hárs Ernő költői műhelyéről. Így arról a líraeszményről is, mely nem túri a szavak devalválását, a fedezetlen csekket, a kőklerkedést, a handabandázást.

A költő – Szabó Lőrinc szellemében – a pontosan végigvezetett és érzékelhetővé tett gondolattal rendet visz a létezésbe. Ebben az emóciót meg- és átvilágító racionális szemléletben, lobogó tudásszomjban van valami fauszti méretű sóvárgás a szépség és a rend, a derű és a boldogság után. Mindezek ellenére – tudjuk – lehetetlen, s mégis minden jel arra mutat, hogy lehetséges. Lehetséges akkor, ha az anyagi és szellemi folyamatokat nemcsak az *itt és most* szemszögéből vizsgáljuk és éljük meg, hanem az odaát fénytörésében is. Tulajdonképpen erre törekszik a költő. Ennek a törekvésnek építőkövei a versek, köztük *A túlélő*, mely arról ad hírt, hogy mit jelent: „Halottak mind hosszabb sorfala mellett utóvéddé válni az úttörőből”. E drámai élethelyzetben, a búcsúzás permanens állapotában – mi más az öregség? – e líra mégis észleli a szépséget, mint az isteni törvény működését.

Példázhatja ezt a *Májusi súlytalanság* című vers, mely ezúttal is a paradox logika segítségével fordítja át a reménytelenséget a remény és a bizalom extatikus ünnepevé:

Akácfavirágtól habos nappalok
s a csalogányok végetérhetetlen
trilláival telt éjszakák között
halad a rossz test lassan cél felé,
oly könnyedén, oly semmi zajt nem ütve,
mintha ólomsúly esztendőik helyett
csak göndör felhő volna rakománya.

A halálfélelmet elcsendesítő bölcsesség és emelkedettség megélése e lírában újra meg újra lehetővé teszi a kötet címadó versében említett „aranyhíd” megpillantását, amint a „két baráti part, az élet és a halál közt” feszül. Lehetővé teszi a Gondviselésbe vetett hit megerősödését. S annál inkább, mert a versén az emberi egzisztencia határhelyeztetésében, azaz a „mindenütt és a sehol közé szorulva” egyre újabb felismerésekre jut. Mindezt a külvilág aligha érzékeli, pedig a látszólagos eseménytelenség mögött metafizikai jelentőségű folyamatok zajlanak. Egyre nyilvánvalóbb ugyanis, hogy „kitöltött szív-úrlapjainkkal / a megtagadhatatlan végső feltámadásra” várokozunk (*Feltámadásra várva*).

A versek érzelmi, értelmi, spirituális szolamainak egymást átjáró, egymásba tükröztetett gazdagságában a személyes élmények mint az ember és az emberiség sorsát kifejező léttanulságok jelennek meg. Hárs Ernő ősze így lesz „kozmosz ős”. Így fedezi fel a költő

a személyesben az egyetemest. A *Csigavonal*-ban például a világműködés ábráját:

Berajzolódik a történelemben, hogy lényegében folyton visszatérjen, csak szögfokán változtatva szemernyit – s vigaszt sugall, hogy nem hiába éltem, mert mind, amit félig végeztem eddig, folytatható lesz, új szintre emelve.

Ez a hit teszi képessé a költőt arra, hogy Tasso, Milton, Beethoven példájára utalva korunk értékzűrzavarában a felelősségvállalás fontosságát hangsúlyozza. Soha nem volt erre nagyobb szükség, hiszen a költő diagnózisa szerint (*A szabadság dzsungelében, Vészfék helyett, Felhőszakadás* stb.) emberpróbáló időket élünk.

Baán Tibor

Az egyén a történelem sodrában

Lenhardtné Bertalan Emma: Évtizedek sodrásában. Czupi Kiadó, Nagykanizsa, 1997.

Életutat felvázolni nehéz feladat. Egyrészt a szelektív emlékezés kiszór sok elemet, mely egy későbbi időszakban fontos lehet, másfelől minden visszaemlékezés szubjektív jellegű. Ugyanazt az eseményt ki-ki más-más látószögből, más-más vérmérséklettel és más-más érzelemvilággal élte át.

Lenhardtné Bertalan Emma önéletrajzi ihletésű regénye a magyar történelem sodró lendületű évtizedeit öleli át. A cím rendkívül találó. Századunk második harmada bővelkedett borzalmakban, megcsúfolva Ady szavaival szólva „az Ember szépbe szőtt hitét”. A regény főszereplője egy szeretetre éhes kislány, aki nyitott szívvel és igaz lélekkel tekint a világra, mely sokszor torzan néz vissza reá. A történet menete lineáris szerkezetű, csak néha szakítja meg az emlékezést az időrend ugrása előre, illetve hátra, az asszociatív gondolkodás eredményeként. Tipikus tudatregény. A leírás középpontjában álló női szereplő tudatán keresztül ismerjük meg a szűkebb és tágabb környezetet. A család, a falu, a haza egységbe fonódik és mindezeket összetartja és átfogja az elemi élet éltető bázisa: a föld, melynek lírai ihletésű apoteozisával zárul le a regény. Olvasván a kötetet Németh László: *Égető Eszter* című regénye jut eszünkbe. Ott is egy szeretetre vágyó, érzékeny lélek áhítja a szeretetet és lelkéből tovább sugározza szűkebb és tágabb környezeté felé.

Emberek és sorsok kavarnak a lapokon, melyeken bőven találni néprajzi, szociológiai, történelmi és pedagógiai vonatkozásokat. Ha valaki rekonstruálná a két háború közti hagyományos mezőgazdasági termelés tárgyi rekvizitumait, bő anyagot meríthetne az önéletrásból. Hitelesen és első kézből. Szakadatlan és szorgos munka folyik az egész éven

át, ezt a folyamatosságot csak néha szakítja meg az ünnepnapok felvillanó örömei. A nő főszereplőnek van szíve és lelke meglátni az élet apró örömeit, meglátni a szépet tájban és emberben egyaránt. A gyermeklélek a maga érzékeny műszerén méri a felnőtt világ érényeit és hibáit. Az igazsághoz való konok ragaszkodása nem szépíti az – egyébként szeretve csodált – apa személyiségének hibáit. Az apához fűződő ambivalens viszony – a szeretet és a gyűlölet skáláján –, valamint ennek ellentmondásos érzékeltetése a regény legmarkánsabb és egyben legdrámaibb leírása. Az anya alakja – a családban elfoglalt hely szerint is – egy árnyalattal haloványabb, a kor szokásainak megfelelően kissé passzívabbnak tűnik. A néma szorongással viselt keserű bánat sok falusi asszony osztályrésze volt. Ugyanakkor e látszólagos passzivitás nagy lelkierőt takart, különösen veszélyhelyzetekben.

A regény történelemszemlélete elfogultságtól mentes. Írója az ordas eszmék kavalkádjából is fel tudja mutatni és át tudja menteni a lelkében élő humanizmust. Trianon valós sokkja, a háborúba sodródás veszélye jól érzékelhető a lapokon. A háború vészhelyzete a jókból jobbat, a rosszakból rosszabbakat hoz felszínre. Csak egyféle emberi erkölcs létezik, mely egyformán elítéli a gettóba hurcolt zsidók szenvedését és a saját házából kilakoltatott - kulákká minősített - házigazda megaláztatását. Szerencsére – ezt is felmutatja a könyv - vannak ép erkölcsi érzékű emberek, akikben ott feszül „az emberséghez méltó értelem” varázsa. A szívvel látó főhős megmenekszik sok tévedéstől.

A bakonyaljai háborús pusztítások, rekvirálások, nőkkel való erőszakosságok – sajnos – kicsiben a szenvedő Európa testét jelképezik Narviktól Athénig, Párizstól Voronyezsig.

Csak az üldözök és az üldözöttek váltogatták egymást a történelem forgószínpadán.

Valamennyi pedagógusjelölt számára kötelező orvasmánnyá tenném az osztatlan falusi népiskola, a kőszegi evangélikus gimnázium és a fővárosi bölcsészkar leírását. Egy pedagógusélet csak a tanítványok emlékezeiseiben él tovább. Lenhardté Bertalan Emma a művész szférába emelte az egyszerű falusi tanítót, a kőszegi gimnázium tudást és emberséget önzetlenül adó tanárait. Felvillanó miniportréiban ott él a művészi lelkületű Faragó tanár úr, a földrészekre elkalandozó Harsányi tanár úr. A már akkor szaktantermes Gyurátz Ferenc Evangélikus Leánygimnázium a tudás néma bástyájaként áll masszívan a háttérben, jelképként és védelemként. Ugyanilyen ragyogó mini-portrékat találunk az egyetemi leírásban: a pedánsan konzervatív Alszeghy Zsoltot, az ékesszavú Horváth Jánost, a kimért, ám meleg szívű Pais Dezsőt, a történész Domanovszkyt, Váczi Pétert és

Deér Józsefet, valamint a filozófus Kornis Gyulát.

Bőven meríthetne a regény tényanyagából a vallásszociológia is. Bakonyalja vallásos élete a harmincas évek Magyarországának láttelepe. A tételes vallásosságtól a panteizmusig ível a falu kollektív tudata. Az apa vallásos nézete a természetben élő ember panteizmusát tükrözi. A földhöz való misztikus ragaszkodása Szabó Dezső regényszereplőit idézi.

Az önéletrajzi kötet optimista életerézt sugall. „És mégis, mégis fáradozni kell!” A gyűlöletből irgalom, a bukásból felemelkedés is születet. Erre a folytonosságra, tehát magára az életre mond igent ez az írás. Egy ilyen tiszta, emberi, egyediségében is általános élet felmutatása a szerző emberségben gazdag életregénye: az *Évtizedek sodrásában*.

László József

Csak katolikusoknak

Corvinus Kiadó, 1995.

A könyv címe pontos, de ismertetését nyomban egy és-sel kezdem: és nekünk, evangélikusoknak! Mert akár a török vész elmúlt négy évtizedére nézünk, akár az utolsó évtizedre sok hasonlóságot találunk, és tanulnivalónk is van egymástól. Az ökumené századában egyébként sem lehet csak a magunk egyházával foglalkoznunk. Különösen nem a katolikus egyházzal kapcsolatban, mert annak múltját a lutheri reformáció látása szerint a magunkénak is érezzük. Az anyaszentegyház szép magyar kifejezése kiterjed az egész kereszténységre a földön.

Tomka Miklós vallásszociológus ebben a kötetben az 1991–1995 között megjelent írásait gyűjtötte össze. A szerző több feladatot lát el könyvében. Kezdem a legfontosabbal: döntő módon ráirányítja egyháza figyelmét a *II. Vatikáni Zsinatra*. Ez a feladat kerek három évtizeddel a Zsinat után Magyarországon rendkívül időszerű. Magam a Zsinatot hétről hétre figyelemmel kísértem, s a történeteket egyházi hetilapunkban közzé is tettem. Így a szerző megállapításait most visszatekintve nyomon kísérhetem, s a jelenben is megerősíthetem.

„*II. Vatikáni Zsinaton az egyház történelmi lépést tett.*” A könyv lapjain ismételten szemünkbe ötlük, különböző összefüggésekben, a Zsinat. Jelentőségét a magyar katolikus irodalomban – tudomásom szerint – ilyen mértékben és ilyen sokszínűen még nem tárgyalták fel. Azért is szükség van a szerző munkásságára, mert „az az intellektuális és spirituális lendület, amely a II. Vatikáni Zsinatot előkészítette és jellemezte, a magyar egyházban jóformán semmi nyomot sem hagyott”. Hasznosítani akarja-e a magyar katolicizmus – kérdezi a szerző – a világegyház utóbbi három-négy évtizedes fejlődésének tapasztalatait? Nem maradhat kívül a magyar egyház a világméretű eszmeeserén.

A szerző hangsúlyt helyez a *világgal folytatott dialógusra*. A katolikus egyház kitérte ablakait és ajtóit a Zsinaton. Meg kell tanulni itthon is – hangsúlyozza – a nem hívők nyelvét, és vállalni kell az ő problémáikat is, s velük együtt keresni a megoldást. Mint vallásszociológus példákat hoz fel arra, hogy a mai magyar katolikus egyház nagy erőfeszítéssel szolgálja az Urat – Márta módján. Pedig követhetné Máriát is (Lk 10,38-42). Utal arra a mozzanatra, hogy amikor a Zsinaton befejezés előtt állt – későbbi elnevezéssel – „Az egyház a mai világban” dokumentum, egy

kelet-közép-európai püspök a szöveg visszavonását javasolta. Szerinte helyesebb lenne az egyház tanításának újbóli kihirdetése, mint a világgal való párbeszéd. Szerinte az egyháznak mint a kinyilatkoztatás birtokosának tanítania kell a világot, de nincs mit tanulnia attól. A zsinati atyák ezzel szemben (2309:75 arányban) a dialógus egyháza mellett foglaltak állást.

A könyv *statisztikai adatai* rendkívül érdekesek. Az utóbbi évtizedben a „maguk módján vallásosak” a felnőtt népesség 40-50 százaléka, míg az „egyház tanítása szerint vallásosak” 10-20 százalék. A vizsgálatok zöme a felekezeti tagságra is valamiképpen rákérdezett. 1985-1988 közötti adatok alapján a születéskori felekezet és a magukat vallásosnak mondók hovatarozása így alakult: római vagy görög katolikus: 71,0-75,2; református: 21,4-19,4; evangélikus: 4,5-4,5 százalék.

A *vallásosság változásának tendenciája 1978-1992 között*. Erről a kérdéstről a Diakonia periodikánk már írt *Andorka Rudolf* „A vallástól való elfordulás és a vallási megújulás Magyarországon” címmel (1988. 1. sz. 9-18.) Tomka statisztikai görbéje 1978-1992 között szintén meredek emelkedést mutat. Az utóbbi években az egyház és a vallás iránti rokonszenv sokkal általánosabb, mint maga a vallásosság. A vallásosság csökkenése sajnálatos, mert az élő hit hiányát mutatja. Ez a motívum megkérdőjelezi az előző növekedési adatot, vagy legalábbis bizonytalanná.

Hiányzik a keresztény értelmiség. Kevés keresztény értelmiségi van. Ez utóbbi teológiai szempontból érthető, mert „keresztény társadalom” igazi értelemben soha nem volt, mert Krisztus egyháza a kovász szerepét tölti be a földön, a kovász pedig kicsiny része a tészának. Magyarország elpogányosodott ország – állapítja meg az író, s ez természetes a 40 év után. De ennek a múltnak is vannak *egyházi értékei*. Ezeknek az értékeknek a kutatása a szerző szerint nem könnyű, mert attól félhetünk, hogy „kompromisszumkötő gyanúba keveredünk”. Egyházunk történetírásának nálunk is, azt is, keresnie kellene, mit tett Isten a mi egyházunkban a kommunizmus évtizedeiben.

A *hagyományos vallásosságot egyre inkább felváltja két típus: az egyik a történelmi hagyományt és az egyházhűséget személyes elkötelezettséggel ápoló típus. A másik típus a „szabadon válogató vallásosság”, amely az egyes emberek egyéni ízlése és szükségletei szerint merít a keresztény, vagy éppen a nem-keresztény vallási hagyományból. A vallási rendszer típusváltása nem egyformán érinti*

a különböző felekezeteket. Ahol a polgárosodás – írja Tomka Miklós –, városiasodás, iskolázottság, magasabb szintű, a modernizációs fejlődés előrehaladottabb – például az evangélikus egyházban –, ott a típusváltás annak minden nehézségével együtt már jóformán lezajlott, szemben a református és görög-katolikus egyházzal.

A szerző világosan elhatároja a *párbeszédet a kompromisszumtól*, annak tartalmától és milyenségétől. Az egyház élte a maga életét, noha képviselőik állami hivatalokban kilincseltek. A kommunista hatalom úgy vélte, hogy az egyházi vezetés akadályozása az egyház összeomlásához vezet. Nem ez történt. A kritikusok azt mondták: „Nyíltan a börtönbe vetettek mellé lehetett volna állni.” A szerző megállapítja: óriási kérdés, hogy hogyan viselte volna a magyar katolicizmus a nyílt összeütközést, a vallásosság hagyományos lehetőségeinek további szűkülését, talán elvesztését, az illegálisba kényszerülést. Hozzáfűzöm: Ordass Lajos evangélikus püspök feyházbüntetése alatt írta naplójába: azt hitte, hogy vele együtt sok-sok lelkész vonul börtönbe, s nem ez történt. Tomka Miklós joggal kérdésnek tartja, hogy egy macska-egér harcban illő-e az egértől nagyobb győzelmet elvárni, mint hogy túléli a dolgot. Amikor 1950 augusztusában a kényszer miatt meg kellett szüntetnünk evangélikus hetilapunkat, az Új Harangszó utolsó számában egyik munkatársunktól ilyen témájú cikket kértem: *Él az egyház gyülekezetekben*. És ez így is történt.

Elgondolkoztató a szerző összefoglaló látása a *jelenről és a jövőről*. A vallási újjászületés Magyarországon a társadalmi autonómia kifejeződése és hordozója. Ez így a szociológus szava (bár Tomka Miklós felkészült teológusnak is bizonyul a könyvében).

Az *evangélikus* egyháznak nálunk ma sem lehet tömegvonzó ereje. Nyugaton is felőrölte azt a szekularizáció. A teológus csak azt mondhatja, hogy *ma is* gyülekezetekben él az egyház. Ott pedig az élet legfontosabb jele (egyik oldalról) az *igehirdetés*. Örvendetes jelenség, hogy az elnyomatás évtizedei után megjelentek a jó igehirdetők, azaz az evangélium életszerű hirdetői. (A *Keresztmetszet* című gyűjteményben 64 mai lelkész mai igehirdetése olvasható. Kiadó: Teológiai Irodalmi Egyesület. Budapest, 1997.)

A másik oldalon, a *hívó nem lelkészek szolgálatának* nincs ilyen látványos felmérése. De valószínűen ezen a téren lemaradásban vagyunk. Éppen mi, a reformáció egyháza, melynek eredeti tendenciája éppen a „laikusok” bevonása az egyház aktív munkájába. Az

evangélikus egyházi szervezeteknél (gyülekezet, egyházmegye, egyházkerület, országos egyház) ma is érvényesül a kettős elnökség (lelkészi és nem lelkészi), a presbitériumok is működnek minden fokon, ez azonban inkább közigazgatási munka. A spirituális szolgálatban is vannak örvendétes jelei a nem lelkészi elem bekapcsolódásának. Ez – ahogyan 1948-ban – szoros összefüggésben van a „lelki ébredéssel”, ami „adatik” a Szentlélek titokzatos munkája révén: „A szél arra fúj, amerre akar; hallod a zúgását, de nem tudod, honnan jön, és hová megy: így van mindenki, aki a Lélektől született” (Jn 3,8).

„A jövőre nézve viszont könnyen kiszámítható egy másfajta tendencia” – olvassuk a

könyv utolsó lapjain. A szekularizációs folyamat csak most bontakozik ki igazán. Ezzel együtt jár, hogy az autonómmá váló társadalom, adminisztratív eszközök nélkül is, korlátozza a vallás társadalmi szerepét. Kikerülhetetlenül korlátozza! Ezekhez a megállapításokhoz Tomka Miklós hozzáteszi: „De nem biztos, hogy csökkenti!” Ez a *nem biztos!* – a mi reménységünk szava is. Utalok előző sora-imra: a hazai evangélikus lelki ébredést nem gátolhatta az 1948-as fordulat éve. S a régóta szekularizálódott nyugati társadalom számos helyén is nyilvánvalóvá válik a Krisztusban hívők közösségének jelenléte.

Veöreös Imre

Rudolf Otto: A Szent

Osiris Kiadó, Budapest, 1997

Ha egy mű kapcsán többször elhangzik a *klasszikus* jelző, bizonyára felkapjuk a fejünket, odafigyelünk. A figyelem mellett azonban vélhetően – már jó előre – tisztelet is ébred bennünk, s innen már csak egy lépés, hogy a kérdéses műre, mint valami nagy értékű őskövyületre, becses régészeti leletre tekintsünk, s úgy lássunk az olvasáshoz, mintha múzeumlátogatásra indulnánk. Nagy a veszélye ennek Rudolf Otto könyve esetében is, különösen, ha tudjuk, hogy annak első kiadása – a vallásfilozófia, teológia terén is viharos, eseménydús – századunk második évtizedében, több mint nyolcvan éve látott napvilágot. Ha azonban a klasszikust úgy értjük: generációk múltán is friss, aktuális, eleven, *A Szentre* feltétlenül illik a jelző. Otto tudományos igényvel és alaposággal járja körül témáját, művével mégis mindenekelőtt izgalmas kalandra, felfedező útra invitál. Mi az a sajátos lényeg, ami a vallás jelensége mögött áll; mi az az erő, amely életre hívja és táplálja a vallásos hitet; megragadható, leírható-e, s ami épp ilyen fontos, elsajátítható, fejleszthető-e a képesség felismerni és megélni azt? A legizgatóbb kérdések, amióta van valláskutatás, amióta a vallás – az egyik legalapvetőbb emberi reflexió – maga is reflexió tárgya lett.

Otto címválasztása már önmagában beszédes. Mindenekelőtt elárulja, hogy mind szellemét, mind módszerét tekintve vallásfilozófiai – tehát nem teológiai – művet tartunk a kezünkben. A jellemzően biblikus fogalom

ugyanakkor sejteti, hogy a szerző utalásai, illetve legfontosabb megállapításai a zsidó-keresztény tradíció és hittapasztalat hátterén válnak igazán plasztikussá. Végül, a *szent* – mint önmagában problematikus kategória – alkalmas arra, hogy általa Otto már a mű elején felvillantsa mondanivalójának legdöntőbb elemeit.

A *szent* mint tipikusan vallási fogalom kifejezi a vallásos tapasztalat (tudat) eredeti, sajátos jellegét. Otto korában jellemző, és ma sem ismeretlen az a törekvés, hogy a vallást analógia útján más ismert (természetes) lelki jelenségek felfokozott vagy némileg módosult és egymással is kölcsönhatásban lévő formáinak együtteseként értelmezze. A *szent* – vallja Otto, s talán ez művének egyik legfontosabb állítása – *a priori kategória*. A *szent* fogalma azonban félreérthető, és éppen ennek a félreértésnek a tisztázása adja a mű mondanivalójának felütését. A ma elsősorban etikai csengésű szó eredetileg az istenség legeredetibb jelzője, sőt azt is mondhatjuk, a *szent* JHWH predikátuma. Az erkölcsi töltés már racionalizáció eredménye, amely leginkább az isteni szentséggel való találkozás két klasszikus helyén, Ézsaiás próféta (Ézs. 6, 3kk) és Simon Péter (Lk. 5, 1kk) elhivatásának történetében érhető tetten. A találkozás nyomán mindkét esetben megszületik az etikai következtetés (*tiszttálan ajkú*, illetve *bűnös ember vagyok*), ám annak hátterében a szembesülés kiváltotta leírhatatlan megrendülés, nem pedig vallásos önvizsgálat áll. Az eredeti reakció az isteni szentség jelenlétében

megsemmisülő, azzal összeférhetetlen emberi profanitás önkéntelen magára ismerése. Ahogy ez a profán ön-tudat a bűnösség kategóriájában nyer értelmet, úgy válik a szent annak ellentétéként, az erkölcsi tökéletesség jelzőjévé. A szent eredeti tartalmához azonban sokkal közelebb járunk, ha vele szembe az eredetileg tisztán kultikus tartalmú *tisztátlan* fogalmát helyezzük. Anélkül, hogy a teológiát, a vallásos tudat racionalizált oldalát leértékelné, Otto művében a vallásnak ezt – a véleménye szerint elhanyagolt – értelmezés előtti, irracionális mozzanatát állítja vizsgálódásának középpontjába; a szent fogalmának félreérthetősége miatt azonban sajátos tárgya megjelölésére a *noumen* (isteni erő) szóból képzett *numinózus* kifejezést vezeti be. A sajátos téma sajátos tárgyalást kíván. Ami lényege szerint értelmezés előtti, nem írható le, csak érzékeltethető, s a ráérvés is némi hangoltságot feltételez. A *Szent* mégsem beavatottaknak szól. A *numinózus felismerésének képességét* (divináció) *a szerző a zenei halláshoz hasonlítja, amely kisebb-nagyobb mértékben ugyan, de mindenkinek megadatik, s a döntő az, hogy ki mennyire műveli, használja, értékeli, maga a könyv is – többek között – ebben akar segíteni.* Otto ideogrammak, érzelmi analógiák, képzettársítások segítségével térképezi fel a numinózus tapasztalat legjellemzőbb, a valóságban keveredő, egymással vegyülő elemeit, az elrettentő és mégis vonzó titoktól (*mysterium tremendum et fascinans*)

a lenyűgöző fenségességen (*majestas*) keresztül a minden emberi racionalitással szembenálló paradoxonig (*mirum*), amely Krisztus keresztségében érte el mély-, illetve csúcspontját.

A *Szent* első kiadása 1917-ben, a Karl Barth Római levél magyarázata által féjlesztett nagy teológiai fordulatnak mintegy az előestéjén látott napvilágot, s ezt a határ-, sőt talán hídszerepet a mű tartalma is alátámasztja. Otto témaválasztása, módszere és általában vallástörténeti érdeklődése még a liberális teológiai iskola szellemét tükrözi, némi megfigyelése és következtetése azonban már akaratlanul is az új irányba mutat. Óhatatlanul az *Ige teológia* jut eszünkbe, amikor Otto újra és újra hangsúlyozza a numinózus tapasztalat *egészen más* elemét, akár a szélsőes, irracionális isteni haragnak (*οργη του θεου*) az Ó- és Újszövetség számos helyén és különösen *Luthernél* tetten érhető mozzanataira, akár Jób könyvének az alkotásaiban is érthetetlen, és ebben a kifürkészhetetlenségében fenséges Istenére (*mirum*) gondolunk. Még fontosabb azonban Ottonak a Schleiermacher vallásfogalmával szemben megfogalmazott – az ajánlás zárógondolatának is beillő – egyik észrevétele: Ha a vallásos tudat legalapvetőbb tartalmát a függőség érzetével azonosítjuk, akkor az *elsősorban ön-érzet az, ám csak akkor alakulhat ki a lélekben a teremtményérzet, ha valaki a nument jelenvalóként tapasztalja meg.* (20. l.)

ifj. Cserháti Sándor

Megjelent a Magyar evangélikus egyházjog II. része

Az Ordass Lajos Baráti Kör kiadásában jelent meg dr. Boleratzky Lóránd közel hatszáz oldalas munkája. A könyv első része az egyház szervezeti problematikájával és az egyházi hatalom megoszlásával foglalkozó fejezetek után részletesen elemzi az 1997-ben hatályba lépett egyházi törvényeket.

A *külső egyházjoggal* foglalkozó rész az állam és az egyház közti viszonyt vizsgálja történeti, jogelméleti és tételes jogi szempontból, majd a szétválasztás ellenére fennmaradó kapcsolatokat veszi szemügyre. Az ökumenikus mozgalmakkal foglalkozó rész mellett az Evangélikus Világszövetség és az Európai

Egyházak Konferenciájának szervezeti kérdéseit ismerteti. A külföldi magyar evangélikusok egyházi szervezeteit követően az egyházpolitika és egyházjog-politika kérdése kerül megvilágításra. Az egyházak és az egyesült Európa problematikája zárja az utolsó fejezetet.

(A munka az OLBK 1114 Bocskay út 10., illetve a Deák téri Huszár Gál könyvesboltban kapható, ára 1.000,- Ft. Részletesebb ismertetés következő számunkban jelenik meg.)